

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP

Intelektualna povijest i hrvatska historiografija

stanje i perspektive

15. prosinca 2022.
Odsjek za povijest
Znanstveni zavod
Fakultet hrvatskih studija
Sveučilišta u Zagrebu
Dvorana Pula

INTELEKTUALNA POVIJEST I HRVATSKA HISTORIOGRAFIJA

stanje i perspektive

Međunarodni znanstveni skup

Zagreb, 15. prosinca 2022.

Dvorana Pula

ORGANIZATORI

Odsjek za povijest Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
Znanstveni zavod Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

ZNANSTVENI I ORGANIZACIJSKI ODBOR

akademik **Stjepan Ćosić**, predsjednik
(Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu)

prof. dr. sc. **Mirjana Matijević Sokol**
(Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu)

izv. prof. dr. sc. **Michael Antolović**
(Pedagoški fakultet Sveučilišta u Novom Sadu)

dr. habil. **Reisz T. Csaba** (Mađarski državni arhiv)

doc. dr. sc. **James M. Robertson** (Sveučilište Kalifornija Irvine)

Danijel Jurković, mag. hist., mag. educ. hist. et mag. comm.
(Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu)

Mihaela Marić, mag. educ. hist.
(Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu)

Vlatko Smiljanić, mag. educ. hist.
(Znanstveni zavod Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu)

Nikolina Šimetin Šegvić, mag. hist., tajnica
(Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu)

Jure Trutanić, mag. pead. et mag. educ. hist.
(Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu)

Međunarodni znanstveni skup
INTELEKTUALNA POVIJEST I HRVATSKA HISTORIOGRAFIJA

stanje i perspektive

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Dvorana Pula
15. prosinca 2022.

PROGRAM RADA

9.15 – 9.30: Otvaranje međunarodnog znanstvenog skupa

I.

Uvodna predavanja/Keynote lectures

Keynote I

9.30 – 9.50: **Richard Whatmore:** Is There a Future for the Cambridge School of Intellectual History?

Keynote II

9.50 – 10.10: **James M. Robertson:** Mediating Spaces:
On the Scales of Yugoslav Socialist Thought

Moderatori/Chair: Tomislav Brandolica i Filip Šimetin Šegvić

10.10 – 10.30: Rasprava/Discussion

10.30 – 10.50: *Stanka za kavu/Coffee break*

II.

Historiografija

Moderatori: Stjepan Ćosić i Jure Trutanić

- 10.50 – 11.05: **Branimir Janković:** Kako prakticiramo intelektualnu povijest u hrvatskoj historiografiji?
- 11.05 – 11.20: **Tomislav Brandolica i Filip Šimetin Šegvić:**
Kako iz kule bjelokosne djeluju zatvoreni vrtovi hrvatske historiografije ili o fantomskoj prijetnji ahistorizma?
- 11.20 – 11.35: **Andrea Feldman i Marijana Kardum:**
Moderne misleće žene: intelektualna povijest žena
- 11.35 – 11.50: **Vinko Kovač:** Primjena digitalnih platformi u historijskoj znanosti: primjer intelektualnohistorijskog istraživanja
- 11.50 – 12.10: Rasprava**
- 12.10 – 12.30: *Stanka za kavu*

III.

Metodologija

Moderatori: Vlatko Smiljanić i Marko Kardum

- 12.30 – 12.45: **Mihaela Marić:** Memoarski zapisi kao izvori za istraživanje intelektualne povijesti
- 12.45 – 13.00: **Tomislav Anić:** Intelektualna i/ili kulturna povijest: primjer kolegija *Čitanje povijesti: umjetnost kao ogledalo politike 20. stoljeća*
- 13.00 – 13.15: **Hrvoje Petrić:** Ideja zaštite okoliša u Jugoslaviji
- 13.15 – 13.30: **Tamara Bodor:** Primjer interdisciplinarnoga istraživanja intelektualnog stvaranja hrvatskih katoličkih intelektualaca u iseljeništvu

13.30 – 13.45: **Marko Kolić:** Intelektualna povijest i hrvatska povijest medicine: što je do sada napravljeno i kako dalje?

13.45 – 14.00: **Nikolina Šimetin Šegvić:** Moderna arhitektura kao intelektualna povijest

14.00 – 14.20: Rasprava

14.20 – 15.30: *Ručak za sudionike*

IV.

Epoha

Moderatorice: Mirjana Matijević Sokol i Nikolina Šimetin Šegvić

15.30 – 15.45: **Luka Špoljarić:** Hrvatske zemlje i širenje humanističkoga pokreta: k novoj interpretaciji

15.45 – 16.00: **Marko Kardum:** Ideje *Bečkog kruga* između filozofskih koncepata i povijesnoga konteksta

16.00 – 16.15: **Antea Tokić:** Prilog proučavanju estetizacije života u *fin de siècle* Rusiji

16.15 – 16.30: **Zvezdana Sikirić:** Intelektualno-historijski kontekst debata o disciplini u školama u drugoj polovici 19. stoljeća

16.30 – 16.45: **Dino Staničić:** Dvostruka optika: intelektualna i kulturna povijest o razvoju ideje jugoslavenstva u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata

16.45 – 17.00: **Martin Previšić:** Lenjinova revizija Marxa: *Što da se radi?* (1902) – intelektualni temelj boljševizma

17.00 – 17.20: Rasprava

17.20 – 17.40: *Stanka za kavu*

V.

Intelektualac

Moderatori: Danijel Jurković i Mihaela Marić

- 17.40 – 17.55: **Mirjana Matijević Sokol:** Toma Arhiđakon Splitsčanin – intelektualac 13. stoljeća
- 17.55 – 18.10: **Vlatko Smiljanić:** Intelektualna ishodišta Mirka Danijela Bogdanića (1760. – 1802.)
- 18.10 – 18.25: **Jure Trutanić:** Djela Bogdana Radice kao izvor za istraživanje intelektualne povijesti: primjer splitskoga intelektualnog života u prvim godinama Kraljevine SHS
- 18.25 – 18.45: Rasprava**
- 18.45 – 19.15: **Zaključna rasprava i zatvaranje skupa**

KNJIGA SAŽETAKA

Tomislav Anić

Hrvatsko katoličko sveučilište

Odjel za povijest

tomislav.anic@unicath.hr

INTELEKTUALNA I/ILI KULTURNA POVIJEST:

PRIMJER KOLEGIJA ČITANJE POVIJESTI:

UMJETNOST KAO OGLEDALO POLITIKE 20. STOLJEĆA

Odabirom tematskih cjelina „kratkog dvadesetog stoljeća“, koje su predmet analize na kolegiju *Čitanje povijesti: umjetnost kao ogledalo politike 20. stoljeća*, bit će ocrтана kulturna i/ili intelektualna povijest uz pomoć referentnih djela hrvatske intelektualne/kulturne elite. Težište izlaganja bit će stavljeno na literarna djela i memorabilije. Pozornost će, također, biti usmjerena na odnos vlasti prema slobodi umjetničkog izražavanja u promatranom razdoblju. ●

Tamara Bodor

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za demografiju i hrvatsko iseljništvo
tbodor@hrstud.hr

PRIMJER INTERDISCIPLINARNOGA ISTRAŽIVANJA INTELEKTUALNOG STVARANJA HRVATSKIH KATOLIČKIH INTELEKTUALACA U ISELJENIŠTVU

Hrvatskom iseljeničkom korpusu nakon Drugoga svjetskog rata pripadala je i velika grupa intelektualaca čije je javno djelovanje u međuratnom razdoblju bilo prožeto katoličkom filozofijom. Dio te grupe i u emigraciji se nastavio baviti intelektualnim i kulturnim radom, koji je još uvijek u velikoj mjeri neistražen i nevaloriziran. Časopis *Osoba i duh* primjer je takvoga intelektualnog stvaranja. Taj časopis pokrenula je 1948. grupa hrvatskih izbjeglica u Madridu kao sredstvo duhovne i moralne obnove hrvatskih državotvornih intelektualaca koji su se u to poslijeratno vrijeme našli kao prognanici bez nade u brzi povratak u domovinu. Časopis je izlazio sedam godina, a ovo izlaganje prati gradaciju kvalitete njegova sadržaja i koncepta koja je dostigla vrhunac upravo u vrijeme kad je časopis iz kombinacije razloga naglo ugašen. Premda vjerskoga karaktera, s vremenom se tematski proširio na interdisciplinarno područje. Filozofske, povijesne, filološke, politološke i druge stručne članke pisali su renomirani intelektualci iz svih zemalja u kojima se nalazile hrvatske iseljeničke skupine. Stoga se korpus časopisa *Osoba i duh* razmatra u svjetlu dijela hrvatske intelektualne povijesti 20. stoljeća. ●

Tomislav Brandolica

Znanstveni zavod Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
tbrandoli@hrstud.hr

Filip Šimetin Šegvić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
phillip.simetinsegvic@gmail.com

KAKO IZ KULE BJELOKOSNE DJELUJU ZATVORENI VRTOVI HRVATSKE HISTORIOGRAFIJE ILI O FANTOMSKOJ PRIJETNJI AHISTORIZMA?

Pojam ahistorizma u europskoj se historiografiji javlja pod različitim okolnostima ili specifičnim kontekstima. Marksistička teorija poistovjećuje pojmove nehistorijskog i nadhistorijskog razmišljanja s nedostatkom ili izobličenim historijskim smislom (J. Grosse). Istovremeno su kritičari pristupa različitih stručnjaka na marginama historiografije, poput A. Comtea, J. Burckhardta ili F. Nietzschea, s prijelazom na 20. stoljeće tumačili kao „ahistorijskim“, smatrajući da njihova djela vode prema nepovijesnim tendencijama ili razmišljanju izvan historijskih kategorija.

Nedvojbeno je da su povijesni procesi uvjetovani političkim promjenama u Jugoslaviji 1960-ih utjecali i na hrvatsku historiografiju, što se manifestira i u intelektualiziranim stručnim raspravama oboružanim različitim sveobuhvatnim pojmovima. Kako bi smisleno obrazložili zabranjene ili nepristupačne teme, povjesničari su u život vratili ili nanovo osmislili fluidne i općeprimjenjive teze. Jedan od pojmova koji se kao takva sveobuhvatna teorija javlja je i „ahistorizam“, „antihistorizam“ ili „ahistoričnost u interpretativnom pristupu povijesnim problemima“. Vodeći hrvatski povjesničari tih su godina smatrali, naime, da propuste i nedostatke u historiografiji trebaju opravdati društvenim iščekivanjima koja su navodno nalagala „preskakanje povijesti“, nastojeći tako izgraditi budućnost neopterećenu „povijesnošću“ (M. Gross). Ahistoričnost se javlja u različitim definicijama, interpretacijama ili kontekstima kod Jaroslava Šidaka, Miroslava Brandta i Mirjane Gross. U izlaganju će se obrazložiti intelektualna geneza tog pojma u kontekstu hrvatske historiografije te preispitati opravdanost i održivost teze u odnosu na nju. U izlaganju će se obrazložiti intelektualna geneza tog pojma u kontekstu hrvatske historiografije te preispitati opravdanost i održivost teze u odnosu na nju. ●

Andrea Feldman

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za prirodoslovlje, geografiju i povijest
andrea.feldman@ufzg.hr

Marijana Kardum

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za prirodoslovlje, geografiju i povijest
marijana.kardum@ufzg.unizg.hr

MODERNE MISLEĆE ŽENE: INTELEKTUALNA POVIJEST ŽENA

Neprijeporno je da je ženski doprinos intelektualnom životu još uvijek uglavnom nepoznat, ali i da je tijekom proteklih tridesetak godina došlo do pomaka u razumijevanju važnosti ponovnoga upisivanja žena u opće povijesne preglede i u temeljna povijesna istraživanja. Uz širenje uvida u specifično iskustvo i djelovanje žena u prošlosti, koje su otkrile istraživačice ženske povijesti, možemo ustvrditi kako smo stekle primjerenu samosvijest uz koju su se i rezultati naših istraživanja pokazali kao, ne samo zanimljivi, nego i iznimno originalni.

U ograničenom opsegu, namjeravamo ponuditi kratak pregled intelektualne povijesti žena u hrvatskoj historiografiji i predstaviti intelektualna dostignuća izabranih žena aktivnih na hrvatskomu povijesnom prostoru od kraja 19. do kraja 20. stoljeća. Iako njihov intelektualni angažman nerijetko ima korijene u temeljitom obrazovanju, koje nije uvijek bilo dostupno svima, nema sumnje kako su ih njihovi životni putevi vodili u iznimne poduhvate u kojima su se dokazivale kao sposobne i originalne povijesne osobnosti. Pitanja koja postavljaju ne samo u svom vlastitom okruženju nego i u širem nacionalnom, ali i međunarodnom kontekstu, obaviještena su izvrsnim poznavanjem svojih profesija, obogaćena upornom razmjenom ideja sa suvremenicima i suvremenicama onkraj nacionalnih granica te dubinskim uvidima u kompleksne odnose koji vladaju u europskom društvu toga doba.

Djelatnost i ekspertizu izabranih intelektualki istražujemo u nekoliko važnih područja u kojima su naše autorice bile aktivne i prepoznate u svojem vremenu. Odabrane teme tiču se političke reprezentacije žena u društvu i zahtjeva za afirmacijom političkih prava te promjenom zakonodavnoga okvira kada je riječ o afirmaciji građanskih prava. Pored toga, ideje o mogućnosti reforme,

kako socijalne politike, tako i ustaljenih odnosa među spolovima, uvriježenih pravila o onome što žena može raditi i značiti nalaze svoje mjesto u promišljanjima koje se jasno iščitavaju iz otkrivenih izvora. Rasprave o položaju žena u društvu, kao i zahtjevi za reformom, kako su ih razumjele autorice koje nalazimo u svojim istraživanjima, predstavljaju odklon od jednoobraznoga i jednostavnoga pogleda na prošlost, a naši rezultati istraživanja svjedoče o živoj intelektualnoj djelatnosti modernih mislećih žena u Hrvatskoj.

Ovaj prilog raspravi o intelektualnoj povijesti i hrvatskoj historiografiji, odnosno konstrukciji intelektualne povijesti žena u hrvatskoj historiografiji razumijemo kao početni, nužni korak prema sveobuhvatnijem razumijevanju intelektualnoga doprinosa žena hrvatskoj povijesti i društvu, i kao mogući vodič za daljnje istraživanje. ●

Branimir Janković

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

bjankovi@ffzg.hr

KAKO PRAKTICIRAMO INTELEKTUALNU POVIJEST U HRVATSKOJ HISTORIOGRAFIJI?

Donedavno na marginama interesa hrvatske historiografije, intelektualna povijest kao pristup posljednjih je godina sve prisutnija. Stoga je termin intelektualne povijesti sve zastupljeniji u naslovima radova i knjiga, posebno mlađih povjesničara i povjesničarki, a i mnogi drugi pozdravljaju takvu tendenciju. Sve to već omogućuje analiziranje kakva se intelektualna povijest prakticira u hrvatskoj historiografiji i u kojim se sve potencijalnim smjerovima može dalje razvijati. S obzirom na vrlo široko poimanje intelektualne povijesti – neki naime smatraju da obuhvaća cjelokupno intelektualno djelovanje – postavlja se pitanje prevladava li u hrvatskoj historiografiji bavljenje intelektualnom poviješću ili poviješću ideja, ili pak poviješću intelektualaca? Nadalje, moguće je zapitati se na čemu je tematski naglasak unutar spomenutih podpodručja tako široko shvaćene intelektualne povijesti, a što još uvijek ostaje zanemareno? Imajući u vidu snažan interdisciplinarni karakter intelektualne povijesti, otvoreno je k tome pitanje s kojim bi se drugim povijesnim poddisciplinama mogla ostvarivati intenzivnija suradnja u hrvatskoj historiografiji? Isto tako, nadaje se pitanje na koji način se uključuje, ili bi se još moglo uključivati, intelektualnu povijest kao pristup u hrvatskoj historiografiji – kao i hrvatsku intelektualnu povijest kao istraživačku temu – u šire regionalne, europske i globalne okvire? ●

Marko Kardum

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za filozofiju

mkardum@hrstud.hr

IDEJE BEČKOG KRUGA IZMEĐU FILOZOFSKIH KONCEPATA I POVIJESNOGA KONTEKSTA

Povijest i filozofija povezane su konceptima povijesnosti filozofije te filozofičnošću povijesti. No povijest i filozofija nadopunjuju se i preklapaju i u samom predmetu, ali pokazuju i metodološki sukob. Metodološki je sukob središte imao oko odgovarajućih uloga onoga općega i posebnoga u svakoj disciplini. No oživljavanje narativizma u povijesti, zajedno s trendom oslanjanja na studije slučaja u filozofiji, ponovo vodi do metodološkoga sukoba. Sve dok se suvremena filozofija oslanja na povijesnu metodologiju u konstruiranju svojih studija slučajeva, podvrgava se paradoksalnoj situaciji: što je bolja povijest, to je filozofija gora.

Naravno, veza intelektualne povijesti i povijesti filozofije ne može se tumačiti samo kao historiografska aktivnost. Intelektualna povijest može uključivati rekonstrukciju filozofskih argumenata zabilježenih u filozofskim tekstovima. Utoliko intelektualna povijest može imati sličnosti s filozofijom, posebice s poviješću filozofije. Ali, intelektualna povijest ostaje bitno različita od filozofije. Filozofi često teže zanemarivanju povijesnoga i/ili kulturnoga konteksta kako bi se koncentrirali isključivo na unutarnju koherentnost filozofskih argumenata. U tom je smislu zadatak intelektualnih povjesničara razumijevanje konteksta pojavljivanja pojedinih misli i argumenata, a ne sama njihova filozofska evaluacija. Intelektualni povjesničari iz perspektive filozofa uglavnom žele razumjeti, a ne braniti ili pobijati neki intelektualni problem, argument ili perspektivu, što ih stoga naspram filozofa čini skepticima glede zamišljene i idealizirane dekontekstualizirane evaluacije.

I filozofi se mogu pozivati na povijesno-kontekstualna pitanja kada tumače zašto je netko mislio na određeni način. Iz toga bi, dakle, trebalo proizaći da je razlika između filozofije i intelektualne povijesti samo u stupnju, a ne i u vrsti. Ova će se tvrdnja ispitati na temelju nekih od najpoznatijih ideja i argumenata u povijesti filozofije, s posebnim naglaskom na ideje *Bečkoga kruga*. •

Marko Kolić

okramcilok@gmail.com

INTELEKTUALNA POVIJEST I HRVATSKA POVIJEST MEDICINE: ŠTO JE DO SADA NAPRAVLJENO I KAKO DALJE?

Povijest medicine primarno spada u područje biomedicine i zdravstva, no upravo će razvoj socijalne i intelektualne povijesti u zapadnoj historiografiji dovesti do rasta interesa općih povjesničara za povijesno-medicinske teme. Iako u hrvatskoj medicinskoj historiografiji i dalje prevladavaju liječnici, postupno je oblikovan korpus intelektualno-povijesnih medicinskih tema vrijedan pažnje. Vođen time, osnovni je cilj ovoga izlaganja razmotriti dosadašnja istraživanja i daljnje mogućnosti na području intelektualne povijesti medicine. U prvom dijelu izlaganja bit će prikazani opći trendovi na području intelektualne povijesti medicine. Nakon toga bit će predstavljeni neki značajni autori i njihova djela, poput Luje Thallera, utemeljitelja hrvatske povijesti medicine, te Vladimira Bazale i Lavoslava Glesingera. Uz njih, bit će istaknut i doprinos svjetski poznatoga povjesničara medicine Mirka Dražena Grmek. Iako je Grmekova karijera najvećim dijelom vezana uz Francusku, njegova su istraživanja značajna i za hrvatski prostor. Primjerice, u svojim se radovima bavio i znanstvenim doprinosima Santorija Santorija, Gjüre Baglivija i Federica Grisogona. U konačnici, spomenut će se i prva hrvatska povjesničarka medicine Biserka Belicza, čiji učenici danas čine jezgru suvremene hrvatske povijesno-medicinske scene. Na kraju izlaganja fokus će biti na suvremenim autorima i mogućnostima budućih istraživanja na području intelektualne povijesti medicine. Ovdje će se, između ostalih, spomenuti autori poput Stelle Fatović Ferenčić, Željka Dugca, Martina Kuhara i Silvije Brkić Midžić. •

Vinko Kovač

Poslijediplomski doktorski studij Moderne i suvremene
hrvatske povijesti u europskom i svjetskom kontekstu
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
vinkokovac2@gmail.com

PRIMJENA DIGITALNIH PLATFORMI U HISTORIJSKOJ ZNANOSTI: PRIMJER INTELKTUALNOHISTORIJSKOG ISTRAŽIVANJA

Društvenim ulaskom u doba četvrte industrijske revolucije stvorene su brojne tehnološke i digitalne inovacije koje su nam svakodnevno na raspolaganju. Zbog toga će u ovom izlaganju posebno mjesto zauzeti digitalni alati, odnosno platforme, koji mogu ponuditi novo gledište i poimanje podataka sakupljenih istraživačkim postupkom. Iako još uvijek postoji svojevrsni zazor prema takvim alatima u historijskoj znanosti, protokom vremena značajno je olakšano ovladavanje istima, pa oni mogu pomoći u osvjetljavanju određenih povijesnih fenomena, nudeći dosad nepoznate metodološke prenosnice. To će reći da su takvi alati izuzetno pogodni za široki interdisciplinarni, ali i suženi poddisciplinarni pristup. Primjerice, kada bismo nezahvalno suzili djelatnost jedne takve poddiscipline - intelektualne historije - na historiju ideja, svedeno bi nam ostao širok dijapazon tema za istraživanje te bismo se susreli s problemom (pre)obilnoga arhivskog gradiva. Samim time javljaju se i poteškoće u kvantificiranju te valoriziranju podataka za što plauzibilniju povijesnu interpretaciju. Jedan od alata koji bi mogao pomoći u premošćivanju tog metodološkog jaza jest *Palladio*. Nastavši u sklopu projekta *Mapping the Republic of Letters* na Sveučilištu Stanford, a financiran kroz *NEH Implementation grant, Networks in History: Data-driven tools for analyzing relationships across time*, *Palladio* je zamišljen kao softver koji će omogućiti relativno laku kvantifikaciju, kvalifikaciju, korelaciju te vizualizaciju sakupljene historijske faktografije. Objašnjavanjem i kratkim demonstriranjem funkcioniranja te digitalne platforme, nastojat ćemo ukazati na jedan zasad alternativni, ali vjerujemo uskoro široko prihvaćeni, pristup u istraživanju i prezentaciji intelektualne historije, ali i historijske znanosti u cjelini. ●

Mihaela Marić

Poslijediplomski doktorski studij povijest
Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
maric.mihaela.du@gmail.com

MEMOARSKI ZAPISI KAO IZVORI ZA ISTRAŽIVANJE INTELEKTUALNE POVIJESTI

Memoarski zapisi, zajedno s autobiografijama, dnevnicima, pismima i putopisima, spadaju u bitnu skupinu povijesnih izvora. Memoari, za razliku od autobiografije koja iznosi puno osobniju životnu priču autora, donose autorova vlastita sjećanja i razmišljanja o društvenim, političkim, znanstvenim ili kulturnim događajima u kojima je sudjelovao ili im je svjedočio.

Iako se već duže vrijeme u historiografiji, a posebice nakon Drugog svjetskog rata, memoarski zapisi koriste za razumijevanje povijesnih događaja i njihovih aktera, potrebno je ukazati na njihovu važnost pri istraživanju intelektualne povijesti. Stoga će se u ovom izlaganju na primjeru memoara nekoliko uglednih Dubrovčana iz 19. i 20. stoljeća pokušati istaknuti međusobnu povezanost memoarskih zapisa i intelektualne povijesti te bitne značajke, ali i zamke spomenutog izvora. S obzirom da su najčešće pisani s vremenskim odmakom te time i s određenom namjernom i ciljem, pri analizi memoara treba imati na umu više različitih faktora. Ponajprije se potrebno zapitati tko je osoba koja piše, koju je poziciju ili funkciju imala u društvu svoga vremena, radi li se, naprimjer, o političaru ili književniku te kakvu si je, shodno tome, kvalitetu i razinu obrazovanja mogla priuštiti. Potom je ključno postaviti pitanje ne samo kada se zbivaju događaji koje opisuje, već kada i gdje autor piše svoje zapise. Iz čega nadalje proizlaze pitanja – zašto i na koji način osoba sastavlja svoje zapise te o čemu piše – kako bi se jasnije moglo razumjeti samu svrhu pisanja te time dublje zaći u analizu i interpretaciju izvora te autorova intelektualnoga profila. ●

Mirjana Matijević Sokol

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

m.matijevic.sokol@gmail.com

TOMA ARHIĐAKON SPLIĆANIN – INTELEKTUALAC 13. STOLJEĆA

Jacques Le Goff u svom je sjajnom djelu *Intelektualci u srednjem vijeku* iznio pretpostavke koje su utjecale na pojavu intelektualaca u srednjem vijeku. Grad-komuna, trgovina, renesansa rimskoga prava, sveučilišta, svjetovno obrazovanje uz ono crkveno, preduvjeti su koji su omogućili da jedan svećenik iz Splita može po svom djelovanju i stvaralaštvu biti pridružen popisu europskih intelektualaca 13. stoljeća. To je kroničar Toma Arhiđakon (1200-1268), Splićanin.

Split je u 13. stoljeću imao sve odlike mediteranskih gradova-komuna u usponu. Bio je sjedište crkvene organizacije, metropolije, što je stvaralo pozitivno ozračje za razvoj pismenosti, koja je u crkvenim uvjetima imala potporu i oblikovala prve pismene pojedince – svećenike. S druge strane splitska je komuna tražila svoje mjesto u promjenjivim okolnostima razvoja urbane civilizacije. Početkom 13. stoljeća u Splitu djeluje nadbiskup Bernard, školovan u Bologni, a u katedralnu školu dovodi Treguana, kasnijega trogirskog biskupa. Nema sumnje da su ova dvojica obrazovanih Toskanaca, svećenika, utjecala na formiranje i prepoznavanje sposobnosti mladoga Tome te ga uputili na studij u Bolognu, sveučilište na kojemu su i sami boravili i stjecali zvanja, ali i bili predavači. Može se pretpostaviti da su sudjelovali i u financiranju Tomina školovanja, koje sigurno nije bilo neznčajno.

Po povratku u rodni grad, Toma djeluje kao javni notar i tako aktivno sudjeluje u javnom životu, odnosno oblikovanju novih komunalnih ustanova u skladu sa stečenim pravnim obrazovanjem. Kao arhiđakon uspinje se i u crkvenoj hijerarhiji. Najveće Tomino postignuće u javnom životu jest uvođenje nove političke doktrine *potestata*, nepristranoga gradskog upravitelja (*regimen Latinorum*) želeći urediti život u gradu kakav su imale neke talijanske i provansalske komune. Kao preduvjet za ostvarenje ovoga cilja je sastavljanje prastatuta Splita. U prvoj godini mandata upravitelj Gargano de Arsindis, kojega Toma dovodi na ovu plaćenu dužnost, sastavlja kapitularij, pravni temelj za funkcioniranje komune.

Iako Toma ne uspijeva u svojoj ambiciji postići najviše mjesto u crkvenoj hijerarhiji, ono metropolite, koje mu je po obrazovanju pripadalo, i dalje je

aktivan u svojoj sredini, kako u crkvenom, tako i u svjetovnom životu. S obzirom na to da je veći dio *Salonitanske povijesti* autobiografskoga značaja njegove je aktivnosti moguće slijediti na temelju kronike, ali i dostupnih dokumenata. *Salonitanska povijest* u ranijoj je historiografiji najčešće bila promatrana i procjenjivana kao vrelo povijesnih podataka. No, počevši od Nenada Ivića, Olge Perić i drugih, možemo je iščitavati na više razina. Ona je u potpunosti odraz srednjovjekovnoga intelektualca, njegovih stavova, interesa, djelovanja i naobrazbe, vještog peru i riječi. ●

Hrvoje Petrić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

hpetric@ffzg.hr

IDEJA ZAŠTITE OKOLIŠA U JUGOSLAVIJI

Probleme zagađenja okoliša osjećali su brojni industrijski gradovi i njihovo okruženje: Maribor, Split, Rijeka, Zenica, Sarajevo, Tuzla, Brod (Slavonski i Bosanski), Pančevo, Kragujevac, Niš, Kruševac itd. Jedan od prvih aktivista koji je formulirao pristup zaštiti okoliša u Jugoslaviji je bio biolog Siniša Stanković. On je 1933. objavio knjigu *Okvir života* u kojoj je upozorio na aktualne probleme vezane uz degradaciju okoliša. Neposredno nakon drugog svjetskog rata ideji zaštite okoliša nije se davala potrebna pozornost jer su prioriteti bili industrijalizacija pretežitom agrarne države, izlazak iz materijalne nerazvijenosti, itd.

U 60-im i 70-im godinama problemi vezani uz zaštitu okoliša bili su sve veći, a novih tehnoloških rješenja za dobrobit okoliša je bilo malo. Industrijalizacija je intenzivirala urbanizaciju. Istovremeno su se geografi, biolozi, arhitekti i drugi okrenuli znanstvenim istraživanjima, ali i popularizaciji tada aktualnih ideja vezanih uz zaštitu okoliša.

Sve jugoslavenske inicijative za zaštitu okoliša objedinjene su 1973. kada je u Beogradu osnovan Savjet za zaštitu i unapređenje čovjekove okoline Jugoslavije, okupivši na osnivačkom skupu preko 400 zainteresiranih, obuhvativši sve koji su imali interes za zaštitu okoliša, od savezne vlade Jugoslavije do Saveza speleologa. Ubrzo je ideja zaštite okoliša 1974. unesena u ustav Jugoslavije i pojedinih republika i autonomnih pokrajina te je postupno uključivana i na niže razine vlasti.

Od sredine 1980-ih organizirale su se grupe aktivista koje su protestirale protiv dotadašnjeg odnosa prema ideji zaštite okoliša te postupno ulazile u sukob s državnim poretkom. Djelatnost spontanih grupa građana u drugoj polovici 1980-ih širila se po svim dijelovima Jugoslavije, formirajući pokret za zaštitu okoliša koji je bio jak u zapadnim republikama (Slovenija i Hrvatska). •

Martin Previšić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

martinprevic@gmail.com

LENJINOVA REVIZIJA MARXA:

ŠTO DA SE RADI? (1902) – INTELEKTUALNI TEMELJ BOLJŠEVIZMA

Marksizam, u širem i nepreciznom smislu toga pojma, predstavlja jednu od najvažnijih modernih ideologija. Utjecaj Marxove misli na povijesne procese od sredine 19. stoljeća pa do danas nezaobilazan je i kontinuiran. Ipak, kao i u slučaju brojnih drugih (velikih) ideologija, Marxova misao (imajući u vidu sve konceptualne nedorečenosti) doživljala je brojne redefinicije, tumačenja, parcijalna shvaćanja ili primjenu na razne lokalne, povijesne, ekonomske, kulturološke i druge posebnosti.

Nakon Marxove smrti, kroz narednih 25 godina, dolazi do brojnih novih tumačenja osnova njegove misli, kao i sustavnih redefinicija; primjerice „revizionizam“ Eduarda Bernsteina koji će posljedično afirmirati „socijaldemokraciju“. Međutim, jedna inačica Marxove misli u praktičnom smislu, prvi će puta doći do ostvarenja u zaostaloj agrarnoj Rusiji, daleko od najrazvijenijih europskih industrijskih sila sa „najzaoštrenijom klasnom borbom“ poput Njemačke ili Engleske.

Oktobarska revolucija 1917. godine, kao i stvaranje Sovjetskoga Saveza, jedan je od ključnih trenutaka povijesti 20. stoljeća te jednako važno, postaje model za uspostavu brojnih sličnih režima po svijetu, uključujući Kinu ili Jugoslaviju (većina od tih zemalja bile su agrarne zemlje sa slabom industrijom i radništvom).

Uspjeh „1917. godine“ kao i u većini kasnijih slučajeva (uključujući jugoslaven-ski), u širem je spektru temeljen na intelektualnoj tradiciji lijeve misli u carskoj Rusiji te adaptaciji Marxa na specifične ruske prilike. U užemu je smislu „Veliki Oktobar“ proizvod svojevrsne revizije Marxa koja je artikulirana 1902. u djelu Vladimira Iliča Lenjina *Što da se radi?*, čime je kreiran „boljševizam“, odnosno njegova intelektualna podloga. Lenjin je u ovom djelu idejno redefinirao neke od temeljnih Marxovih misli, postavio novi konceptualni, filozofski i praktični okvir te postavio model za buduće revolucionarne partije koje će u 20. stoljeću biti na vlasti u nizu država. Ovo izlaganje cilja na prezentaciju idejnih osnova Lenjinovog boljševizma artikuliranih u *Što da se radi* te na njihov trajni utjecaj na filozofski i praktički obzor onoga što se podrazumijeva pod terminom marksizam. ●

James M Robertson

University of California Irvine

jamesmr1@uci.edu

**MEDIATING SPACES:
ON THE SCALES OF YUGOSLAV SOCIALIST THOUGHT**

Over the twentieth century Yugoslav socialist thought was animated by various visions of supranational affiliation: from Balkan federalism to communist Slavism to the Non-Aligned Movement and European unification. These projects were strategies of spatial consolidation designed to mediate their constituent nations' integration into global capitalist modernity. Painfully aware of the weakness of small nations in an asymmetrical world system, socialists on Europe's south east periphery set out to secure political sovereignty, economic development and cultural modernization at a scale between the national and the global.

In Yugoslav history and the history of South East Europe more broadly, the politics of supranational unification have typically been explored through the prism of the national question. As a consequence the global context within which such political programs were forged has largely been overlooked. This paper will instead approach these projects as both products of and responses to the formation of a modern global capitalist order. Developing the concept of mediating spaces, this article proposes a mode of intellectual history that approaches the global not as the scope of intellectual mobility nor the horizon of historical inquiry but rather as a generative scale of human experience that conditioned the formation of modern radical thought. ●

Zvezdana Sikirić Assouline

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

zsikiric@ffzg.hr

INTELEKTUALNO-HISTORIJSKI KONTEKST DEBATA O DISCIPLINI U ŠKOLAMA U DRUGOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA

Na srednjoeuropskom prostoru u 19. stoljeću pojam nastave i pojam odgoja vrlo su bliski. Oni u slučaju Habsburške Monarhije počivaju na filozofskim i pedagoškim konceptima Johanna Friedricha Herbart, nasljednika Immanuela Kanta na Katedri filozofije i pedagogije u Königsbergu. Budući da su različiti tumači Herbartove misli njegova filozofsko-pedagoška pisanja nastojali pretvoriti u postulate koji bi na državnoj, monarhijskoj razini bili temelji sustava znanosti i obrazovanja, i hrvatske su zemlje bile time zahvaćene. Druga polovica 19. stoljeća donijela je proces ubrzanijega poznanstvenjenja različitih disciplina, pa tako i pedagoške misli, uz općeniti porast značaja znanosti u društvu. Također je donijela profesionalizaciju intelektualnih zanimanja, pa tako i pedagoško-učiteljskoga kadra, koji tada osniva i svoje strukovne udruge i periodična glasila. U vrijeme širenja mreže obrazovnih ustanova, posebno u svjetlu činjenice da se Hrvatsko-ugarskom nagodbom 1868. na prostoru Banske Hrvatske otvara autonomija upravo u području obrazovne politike i kulture te mogućnost zahvata prema modernizaciji školstva, hrvatski intelektualci – pedagozi i drugi stručnjaci – uključuju se u širi trend preispitivanja dotadašnjih zasada na kojima počiva disciplina u školama, što uključuje i pokušaj ukidanja tjelesne kazne. Svojevrsan sukob liberala i konzervativaca ogleda se i na ovom planu, međutim, raskorak između teorije/ideala i realno mogućega u materijalnim i prostornim okvirima postojećega školstva vodi neizbježnom zadržavanju starih praksi u stvarnom ambijentu razreda, uz neke manje modifikacije. ●

Vlatko Smiljanić

Znanstveni zavod Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

vsmiljani@hrstud.hr

INTELEKTUALNA ISHODIŠTA MIRKA DANIJELA BOGDANIĆA

(1760. – 1802.)

Hrvatski astronom, matematičar, geodet, povjesničar i preporoditelj Mirko Danijel Bogdanić (Virovitica, 5. studenoga 1760. – Budim, 31. siječnja 1802.) ostavio je veliki trag u hrvatskoj ranomodernoj povijesti i povijesti egzaktnih znanosti u Hrvata. Jedan je od najpoznatijih prirodoslovnih matematičara Habsburške Monarhije, kojega je znameniti Ivan Paskvić proglasio prvim matematičarem Monarhije. Iako je ostao upamćen kao voditelj astronomsko-kartografske ekspedicije za izradu geografske karte Ugarske i susjednih zemalja Jánosa Lipszkog te pokretač prvih prepreporodnih novina na hrvatskome jeziku, o Bogdaniću u hrvatskoj historiografiji do danas ne postoje integralna i interdisciplinarna znanstvena istraživanja. U ovom će se izlaganju temeljem raščlambe Bogdanićeva karijernog životopisa istražiti njegov odgojno-obrazovni razvoj od pučkoškolca i učenika zagrebačkoga kolegija do jednoga od najpoznatijih profesora peštanskoga sveučilišta krajem 18. stoljeća. Posebna pažnja u izlaganju pridat će se interpretaciji i raščlambi razvoja pučkoga školstva u radnomodernomu dobu u hrvatskim zemljama u okrilju franjevačkoga i isusovačkoga kulturnog kruga te kruga znamenitih hrvatskih učenjaka na peštanskome sveučilištu u drugoj polovici 18. stoljeća. Time će se na jedinstvenom slučaju prikazati intelektualna ishodišta jednoga kontinentalnog hrvatskog učenjaka u kontekstu političke, društvene, kulturne i intelektualne povijesti hrvatskih zemalja u „stoljeću razuma“.

Dino Staničić

Poslijediplomski doktorski studij Moderne i suvremene hrvatske povijesti
u europskom i svjetskom kontekstu
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
stanicic.dino@gmail.com

DVOSTRUKA OPTIKA:

INTELEKTUALNA I KULTURNA POVIJEST O RAZVOJU IDEJE JUGOSLAVENSTVA U ZAGREBU TIJEKOM PRVOGA SVJETSKOG RATA

Kako interes za intelektualnu i kulturnu povijest u hrvatskoj historiografiji raste, tako je i tema Prvoga svjetskog rata, posebno u kontekstu intenziviranja produkcije povodom nedavne stogodišnjice, potaknula istraživače na analizu pojedinih fenomena onovremoga kulturnog i intelektualnog života. Dok su neki od tih radova donijeli zanimljive rezultate na tematski suženijim područjima, možemo primijetiti da su uglavnom izostali pokušaji sinteza ili opsežnijih studija. Nadolazeća studija o intelektualnom i kulturnom ozračju u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata, na kojoj se temelji ovo izlaganje, nastaje kao pokušaj jedne takve, šire, analize. Nasuprot pojedinim tendencijama u stranoj historiografiji koje su u drugoj polovici prošloga stoljeća išle u smjeru prilično rigidnoga razgraničavanja ovih povijesnih (pod)disciplina, što je zbog internalnog razvoja svake od njih krajem stoljeća vodilo i prema marginalizaciji intelektualne povijesti, autor je, u skladu s recentnom rekonceptualizacijom iz koje je postalo jasno koliko su zapravo ove granice porozne ili zamućene, intelektualnu i kulturnu povijest sklon razmatrati kao komplementarne pristupe koji, prije svega, jedan drugoga osnažuju. Američki povjesničar Donald R. Kelley opisat će ih kao dva pola istraživanja nekog fenomena: dok je jedan intelektualistički (internalni), te se bavi diskursom, odnosno mišlju povijesnih subjekata, drugi je kontekstualistički (eksternalni), i odnosi se na političko, društveno i kulturno okruženje. Dokidanje ranije dihotomije može biti jedna od avenija koja vodi u „obećanu zemlju“ interdisciplinarnosti o kojoj uvijek toliko govorimo. Kao važan aspekt novoga uspona discipline intelektualne povijesti pokazuje se konstruktivniji stav prema teorijsko-metodološkoj problematici, gdje je potraga za jedinstvenom (univerzalnom) metodologijom uglavnom ustupila mjesto tendenciji koja adekvatan pristup traži ovisno o specifičnostima pojedinačnoga istraživanja. Dok se monografija bavi širim rasponom problema, u ovomu će izlaganju prije

svega biti govora o razvoju ideje jugoslavenstva u kulturno-intelektualnom životu Zagreba tijekom rata, i to paralelnim razmatranjem književnog, likovnog i glazbenog polja. Na temelju toga moguće je korigirati pojedine ranije i donijeti neke sasvim nove zaključke o ovom fenomenu. ●

Nikolina Šimetin Šegvić

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

nsimetins@hrstud.hr

MODERNA ARHITEKTURA KAO INTELEKTUALNA POVIJEST

U brojnim definiranjima intelektualne povijesti, koja se jasnije etablirala u drugoj polovici 20. stoljeća, arhitektura je svoje mjesto pronašla kod skupine povjesničara koji su od 1970-ih nastojali povezati kulturnu, urbanu, intelektualnu povijest i povijest duha s fenomenima s područja umjetnosti te arhitekture i urbanizma unutar šireg povijesnog i društvenog konteksta (Peter Gay, William M. Johnston, Carl E. Schorske, Thomas Bender, ali i urbanist Peter Hall). Pritom se ističu svojom metodološkom i konceptualnom širinom i teorijskom fleksibilnošću. Arhitektura predstavlja u kontekstu intelektualne povijesti izvrstan spoj društvenog, političkog, idejnog, ali i one klasične potrage za duhom vremena. Navedeno će se nastojati prikazati na primjeru hrvatske (zagrebačke) moderne arhitekture koja je obilježila 20. stoljeće u nizu različitih političkih, društvenih, kulturnih i intelektualnih promjena. Pritom su sve te promjene oblikovale i ideju moderne arhitekture u njezinom „dugom trajanju“ unutar 20. stoljeća. Upravo intelektualna povijest omogućuje praćenje i razumijevanje moderne arhitekture jer, riječima Ernsta Breisacha, „ideje nisu bile one koje oblikuju fenomene, već su one bile oblikovane fenomenima“.

Luka Špoljarić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

luka.spoljaric@ffzg.unizg.hr

HRVATSKE ZEMLJE I ŠIRENJE HUMANISTIČKOGA POKRETA: K NOVOJ INTERPRETACIJI

„Dugo“ 15. stoljeće po mnogočemu je prijelomno doba hrvatske povijesti. Između ostaloga, to je vrijeme kad se u sklopu širenja humanističkoga pokreta Europom, u dalmatinskim gradovima i hrvatskom zaleđu, po prvi put javlja veća samosvjesna zajednica intelektualaca-humanista, koja uključuje ne samo ljude Crkve nego i svjetovnjake. Danas se aktivnosti humanista gledaju kroz prizmu njihovih djela, pisanih na latinskom jeziku i vernakularu, čijim se priređivanjem, prevođenjem i interpretacijom bave većinom klasični filolozi i kroatisti. Posljedica je da se humanizam u hrvatskoj historiografiji – usprkos rijetkim izuzecima – uglavnom doživljava kao književni pravac, a ne elitni kulturni pokret koji je izvršio prijeloman utjecaj na društvo i politiku doba.

Takav stav nije karakterističan isključivo za hrvatsku historiografiju. Kenneth Gouwens, američki povjesničar humanizma, zaključio je još prije 25 godina kako je humanizam potpuno izbrisan iz društvene povijesti renesanse. Naime, dok su se humanistima bavili književni povjesničari i povjesničari ideja, usredotočeni na “velike mislioe”, njihove ideje i mjesto u sklopu zapadne tradicije, oni jednostavno nisu bili zanimljivi društvenim povjesničarima posvećenima pisanju povijesti odozdo. Situacija se u posljednjih desetak godina ipak počela mijenjati. Radovi Briana Jeffreyja Maxsona, Clémence Revest i drugih pripadnika novije generacije povjesničara promatraju humanizam kao kulturni pokret. Takva istraživanja pomiču fokus s velikana humanističkoga pokreta i njihovih kapitalnih djela na manje poznate autore i manja, prigodna djela, kao i na razvoj humanističkih društvenih i političkih rituala. U neku ruku, može se reći da se humanizmu polako prestaje pristupati iz perspektive povijesti ideja i književne povijesti te da postaje predmetom interdisciplinarne intelektualne povijesti.

Na takvim osnovama počiva i moj znanstveni rad, kojim nastojim ponuditi novu sliku razvoja humanističkoga pokreta u hrvatskim zemljama u „dugom“ 15. stoljeću, i to prvenstveno u prvih pedesetak godina njegova razvoja, od

1420-ih do 1470-ih, koje se rijetko kada uzimaju u obzir u pregledima hrvatskoga humanizma. Ovo ću izlaganje stoga iskoristiti kako bih predstavio osnovna metodološka polazišta, smjernice i ciljeve toga istraživanja. ●

Antea Tokić

Diplomski studij povijesti: Moderna i suvremena povijest
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
antea.tokic@gmail.com

PRILOG PROUČAVANJU ESTETIZACIJE ŽIVOTA U *FIN DE SIÈCLE* RUSIJI

Fenomenu stilizacije vlastitog života dosada je pristupano većinski s kulturoloških ili književno-kulturnih postavki – na Zapadu je vjerojatno najpoznatije istraživanje engleskog renesansnog *self-fashioninga* Stephena Greenblatta. Takva tema osobitu je pozornost izazivala pri istraživanju ruskoga „srebrnog vijeka“, to jest njegovih ekscentričnih pjesnika-simbolista kojima je vlastiti život postao vid umjetnosti, neki već sami nazivajući i određujući takav poduhvat terminom *žiznjetvorčestvo*, po hrvatski živototvorstvom; a njemački kulturolozi *lebenskunstom*. Taj su proces pripadnici kulturne elite vanjski iskazivali na više načina, zajedničkim imajući brisanje granica među životom i umjetnošću, tijelom i tekstem. Svoj vrhunac nalazeći u Europi s raširenim zajedničkim pokretima, idejama, filozofijama, duhovnom tradicijom, kulturnim modelima i poticajima globaliziranoga *fin de sièclea*, treba ga promatrati u širem kontekstu estetskoga pokreta i novoga zamaha romantičarskih tendencija. Polazeći od pretpostavke da je simbolističko *žiznjetvorčestvo* hipertrofija općeraširenoga fenomena, predlaže se struktura koja bi obuhvatila njegove značajke na dvije razine. Ograničavajući se u ovom izlaganju tek na nekolicinu vrlo sažetih primjera, pokušat će se rasvijetliti dio impulsa procvata potrebe za preobrazbom svog života u umjetničko djelo na elitnoj razini, odnosno shvaćanjem vlastitoga života u literarnim i dramatskim kategorijama na općoj razini. Na tom razgraničenju predlažu se i dvije paradigme estetizacije života: paradigma kazališta i paradigma romana. Oslanjajući se na najutjecajnije tradicije, suvremena kretanja i poticaje, pokušat će se definirati temeljni stupovi koji su oblikovali hipersvjesna ponašanja i razmišljanja. •

Jure Trutanić

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

jtrutanic@hrstud.hr

**DJELA BOGDANA RADICE KAO IZVOR ZA ISTRAŽIVANJE
INTELEKTUALNE POVIJESTI:
PRIMJER SPLITSKOGA INTELEKTUALNOG ŽIVOTA
U PRVIM GODINAMA KRALJEVINE SHS**

Zbog gotovo polustoljetnoga komunističkog ostracizma, hrvatska historiografija djelima Bogdana Radice pristupa sa stanovitim zakašnjenjem. Nestankom Dvojnne Monarhije dalmatinski intelektualci udaljavaju se od talijanskih kulturnih izvora i intelektualnih uzora, uključujući se aktivno u zagrebačke i beogradske tijekove političkog i kulturnog razvoja. Bogdan Radica krenuo je u suprotnom smjeru, stoga njegovo intelektualno formiranje predstavlja atipičan razvojni put dalmatinskoga intelektualca nakon 1918. godine. Odlaskom na studij u Firencu 1924, Radica se postupno pozicionirao pri središtu talijanskoga intelektualnog života, obilježenoga lomovima uslijed fašističke totalitarizacije javnoga života. Radićini doticaji s hrvatskom domovinom održavali su se u međuratnom razdoblju ponajviše preko suradnje u listovima pod utjecajem ostataka liberalne inteligencije, obilježene jugoslavenskim nacionalnim predznakom. Stoga je Radica ostao isključen iz koncentracije hrvatskih nacionalnih snaga, koja je uslijedila nakon atentata u beogradskoj Narodnoj skupštini i uvođenja Šestosiječanjske diktature. Klasično obrazovanje te intelektualna znatiželja, stvaralačka ambicija i vertikalna prodornost kao značajke osobnosti omogućili su Radici kretanje među glasovitim intelektualnim krugovima međuratne Europe, što je amblematski utkano u njegovu prvu knjigu *Agonija Evrope*. No, za domovinske prilike važnija su njegova djela autobiografskoga nagnuća: knjiga eseja *Hrvatska 1945.* i dvosveščano djelo *Živjeti nedoživjeti*. U poslijeratnoj američkoj pečalbi, i sam profesor povijesti na sveučilištu *Farleigh Dickinson*, Radica je utkao u svoja djela cjeloživotno zanimanje za povijest ideja i intelektualce kao njihove nositelje. Stoga njegova pripovjedačka perspektiva obiluje podacima za istraživanje intelektualne povijesti. Oslanjajući se na spomenuta Radićina djela, u izlaganju se metodologijom intelektualne povijesti dolazi do uvida u intelektualne krugove splitskoga urbanog miljea. Uvid se temelji na analizi zajedničkih intelektualnih

ishodišta i utjecaja, međusobne komunikacije i logike povezivanja, mjesta susretanja i sastajanja splitskih intelektualaca. Time se razrješavaju i intelektualna ishodišta Bogdana Radice te korijeni njegove izrazito prozapadnjačke orijentacije. Iscrtavaju se konture intelektualnoga ambijenta njegova rodnog Splita. U prvim godinama Kraljevine SHS tim su gradom i dalje dominirali intelektualci čiji je autoritet preživio promjenu državnoga okvira, poput Ante Trumbića i don Frane Bulića. Javne institucije grada pod Marjanom bile su još uvijek u stanju djecu srednjega maloposjedničkog staleža formirati u intelektualce klasične humanističke naobrazbe, oblikujući pojedinca kao *homo universalis*. U vrijeme Radićina boravka u rodnom gradu čiji je municipalizam u krajnjoj konzekvenci suštinski nepomirljiv prema bilo kojem državnom centralizmu, splitski intelektualni život u svojem se političkom produžetku lomio između različitih državnopravnih pozicija, koje su još uvijek predstavljale unutarjugoslavenske dileme. ●

Richard Whatmore

Institute of Intellectual History
University of St Andrews
rw56@st-andrews.ac.uk

IS THERE A FUTURE FOR THE CAMBRIDGE SCHOOL OF INTELLECTUAL HISTORY?

The Cambridge School has traditionally been associated with the work of Quentin Skinner, John Dunn and John Pocock, establishing forms of contextualism entailing eavesdropping upon the conversations of the past and reconstructing alien intellectual landscapes, the better to work out what historical actors were doing. Although the School remains prominent as a method and approach, new criticisms have been levelled, questioning the relevance and future of the Cambridge approach in a global world. This talk makes two claims. The first is that the so-called Cambridge historians were always divided about intellectual history. They were especially divided about the meaning and significance of the republican tradition, the concrete case where the Cambridge approach was seen to have recovered a lost ideological tradition, validating the method in consequence. The second is that the Cambridge approach is more relevant than ever because of the need to historicize politics and in needing to map responses to European crisis historically, and more particularly the crises of republics and small states. The work of Istvan Hont, always distinctive within the Cambridge School, is particularly important in the latter regard. Hont's view of the intellectual history of the 18th century by comparison with the 19th and 20th centuries merits scrutiny for what he has to say about the predicament of the past and the present. ●

INTELEKTUALNA POVIJEST I HRVATSKA HISTORIOGRAFIJA: STANJE I PERSPEKTIVE

Međunarodni znanstveni skup

IZDAVAČ

Fakultet hrvatskih studija
Borongajska cesta 83d
Zagreb

ZA IZDAVAČA

akademik Stjepan Ćosić, o. d. dekana

UREDILI

Nikolina Šimetin Šegvić
Jure Trutanić

KOREKTURA

Jure Trutanić

VIZUALNI IDENTITET, GRAFIČKO OBLIKOVANJE I PRIJELOM

Ana Pojatina

TISAK

Studio Moderna d. o. o.

NAKLADA

50

Zagreb, prosinac 2022.

Međunarodni znanstveni skup „Intelektualna povijest i hrvatska historiografija: stanje i perspektive“ je rezultat znanstvenog projekta *Intelektualna povijest i hrvatska historiografija: stanje i perspektive* Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, kojeg je potvrdio Dekanski kolegija 29. rujna 2022. na temelju Odluke o rezultatima natječaja za raspodjelu potpora institucionalnom financiranju znanstvene djelatnosti u 2022. godini Povjerenstva za znanstvene pothvate Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu od 13. rujna 2022. godine, a Fakultetsko vijeće Fakulteta hrvatskih studija na 50. sjednici održanoj 11. studenoga 2022. donijelo je Odluku o organizaciji.

